

4. Adra kujutis varajase Mesopotaamia silinderpitsatil (joonistatud silinderpitsati jäljendist tehtud foto järgi raamatust „First Impressions: Cylinder Seals in the Ancient Near East” („Varajane trükikunst: muistse Lähis-Ida silinderpitsatid”). Dominique Collon [Chicago, Chicago Ülikooli trükikoda, 1987], lk 146, joon. 616).

Asulad hakkasid koonduma linnadeks. Uruki (Ereki) linn neelas ümberkaudsed külad alla ja selle elanike arv kasvas umbes 3000. aastaks eKr 50 000-ni. Ehitati hiiglaslikke templeid, mis näitab, et usujuhid said tööjõudu oma käsutusse koondada. Selle esimese linnastumislaine ajal andsid Lõuna-Mesopotaamias Sumeri piirkonnas tooni kaheksa suuremat linna. Niisutatavale jõelammile kokku valgunud rahvas moodustas nüüd arvestatava osa inimkonnast. Küttide ja korilaste salgad olid pidanud loodusvarasid kõigi käsutuses olevaks ühisomandiks, äsja saabunud põllumajandusajastu töö aga kaasa maaomandi ja toidu ebavõrdse jaotumise. Kujunenud olid esimesed inimesed, kes ise maad ei harinud.

Kui kõik ei pidanud enam toidu hankimiseks põldudel rabama, hakkasid välja kujunema klassivahed. Toidu ja muude hüvede jaotamist juhtivate religioossete ja poliitiliste klasside esilekerkimise tõttu kujunesid välja haldussüsteemid, mille ülesandeks oli toit maaharijatelt kokku koguda ja teiste ühiskonnasektorite vahel ümber jaotada. Klasside tärgamise järgne üha suurenev sotsiaalne eristumine viis lõpuks riikide ja valitsuste tekkimiseni. Ühiskond, kus toidumoonna üle jäi, suutis ülal pidada preestreid, sõdalasi ja ametnikke ning lõpuks ka kunstnikke, muusikuid ja õpetlasi. Sellest, kui palju toitu jääb üle inimestele, kes ise maad ei hari, oleneb tänapäevalgi, mil määral saavad välja areneda teised ühiskonnasektorid.

Uruki linnast on pärit vanim teadaolev kirjasüsteem: kiilkirjamärgid põletatud savitahvlitel. Umbes 3000. aastast eKr pärinevate tuhandete

seesuguste savitahvlite tekst on seotud põllumajandusküsimuste ja toidu jaotamisega, paljudel neist käsitletakse toidunorme. Üleskirjutamine aitas mitmekesisuval ühiskonnal toidu tootmist ja jaotamist korraldada, sest agraarajastu algusest saadik pidas rahvaarv toidu tootmise kasvuga sammu.

Koos linnade elanikkonna kasvuga teravnes ka rivaalitsemine linnade vahel. Jõukuse koondumine töö kaasa sõjavägede loomise ja Mesopotaamia ühiskonna militariseerumise. Linnade ümber kerkisid võimsad kaitsetornidega müürid, näiteks Uruki linnamüür oli kümme kilomeetrit pikk ja viis meetrit paks. Sumeri linnriikide vahelistes sõdades kerkisid esile ilmalikud sõjaväejuhid, kes kuulutasid iseenast kõrgema võimu kandjateks. Värsked valitsejad omastasid templete maa, suured maavaldused koondusid mõjukate perekondade ja päritava võimuga valitsejate kätte. Nii sündis eraomandi mõiste.

Paar miljonit hektarit Tigriise ja Eufrati jõe vahelist maad toitmis üht tsivilisatsiooni teise järel ja viljakas org tegi üha uutest vallutajate hordidest põllumehed. Impeeriumid käisid ikka ja jälle käest kätte, kuid erinevalt mäenõlvade – maaharimise sünnikoha – mullast jäi viljakas lammimuld pärast ülesharimist ja täis külvamist paigale ega erodeerunud. Mesopotaamia halduskorralduse ja võimu tipp hetkeks oli Sumeri linnriikide ühendamine Babüloonia impeeriumiks umbes 1800. aastal eKr. Ühinemine tugevdas hierarhilist ühiskonnakorraldust, milles tehti ametlikult vahet ülikute, preestrite, talupoegade ja orjade klassil.

Ent Mesopotaamia põldudele elu toonud niisutamine peitis endas üht ohtu. Poolkõrbeliste piirkondade põhjavesi sisaldab tavaliselt palju lahustunud sooli. Aladel, kus põhjavesi asub maapinna lähedal, näiteks jõeorgudes ja deltades, tõuseb põhjavesi kapillaarefekti tõttu pealmistesse pinnasekihtidesse, kust see aurub, jättes soolad maapinda. Kui aurumine on kiire, võib pideva niisutamise tagajärjel maasse koguneda nii palju soola, et see hakkab saaki mürgitama. Kuigi niisutamine muudab päikesest paakunud lammi lopsakateks põldudeks ja suurendab oluliselt põllumajandustoodangut, võidakse sellega tuua lühiajalise saagikuse nimel ohvriks kaugema tuleviku viljasaagid.

Poolkõrbe muldade sooldumise ennetamiseks tuleb kas niisutamist piirata või maa korrapäraselt sööti jätta. Mesopotaamias suurendas niisutatud maade sajanditepikkune hea saagikus rahvastikutihedust, mis tekitas vajaduse veelgi intensiivsema niisutamise järele. Lõpuks